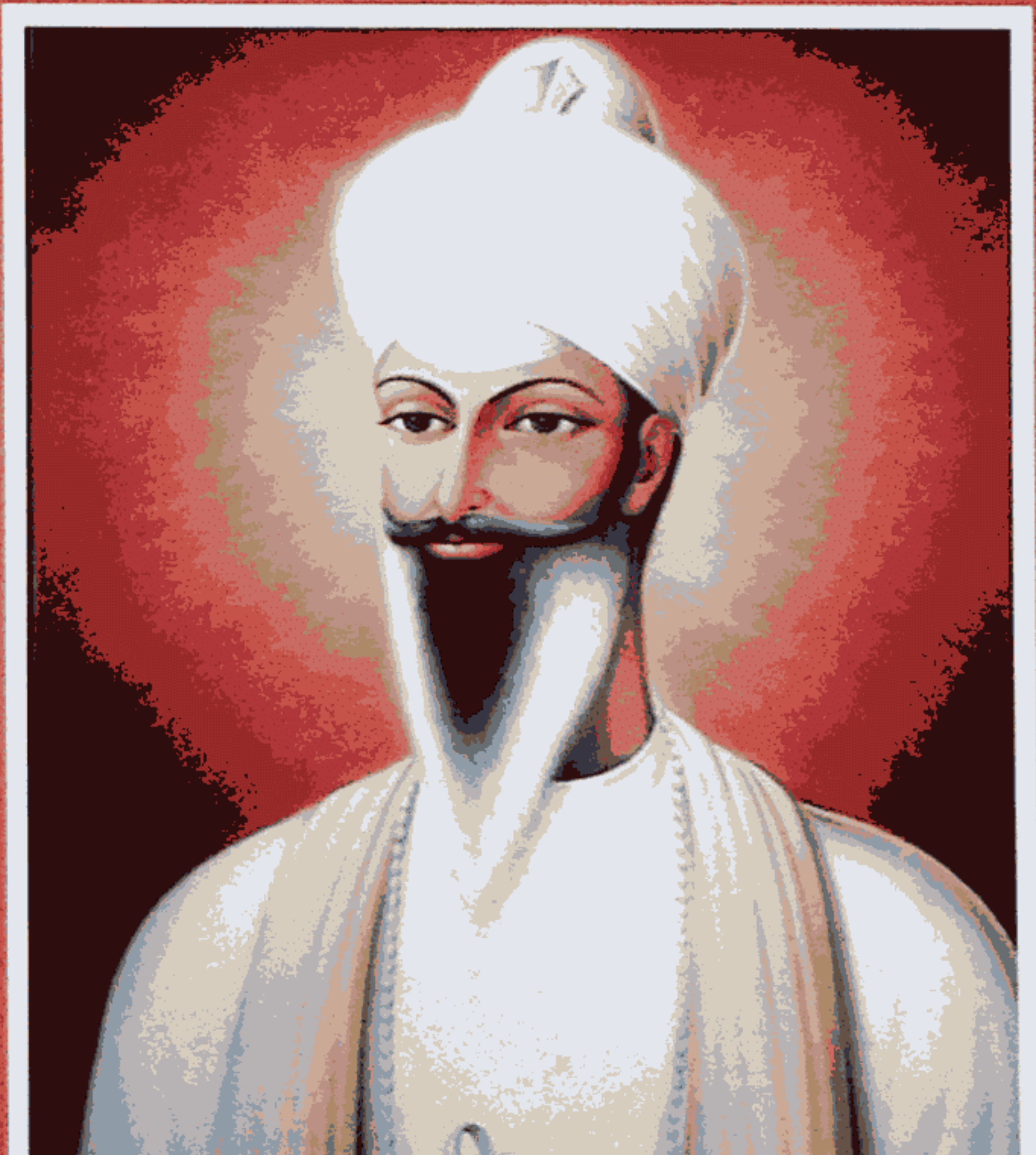
ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਇਸੇ ਕਲਮ ਤੋਂ !

- **ਲੋਕ ਗੀਤ :**
  ਗਾਉਂਦਾ ਪੰਜਾਬ (1959), (2014), ਫੁੱਲਾਂ ਭਰੀ ਚੰਗੇਰ (1979), ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਡਲ਼ੀਆਂ (2003), ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਆਖਿਆ (2003), ਨੈਣੀਂ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ (2004), ਕਿੱਕਲੀ ਕਲੀਰ ਦੀ (2008), ਸ਼ਾਵਾ ਨੀ ਬੰਬੀਹਾ ਬੋਲੇ (2008), ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਪਾਵਾਂ ਬੰਗਲਾ (2009), ਕੱਲਰ ਦੀਵਾ ਮੱਚਦਾ (2010), ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੂਲ੍ਹਾਂ– ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ (2012)
- **ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ :**
  ਜ਼ਰੀ ਦਾ ਟੋਟਾ (1957), ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਵਣਜਾਰੇ (1962), ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ (1991), ਬਾਤਾਂ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ (2003), ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ (2006), (2014), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਣਜ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ (2013)
- **ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ :**
  ਲੋਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ (1956), ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤਾਂ (1979), ਪੰਜਾਬੀ ਬੁਝਾਰਤ ਕੋਸ਼ (2007)
- **ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ :**
  ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਖੇਡਾਂ (1976), ਆਓ ਨੱਚੀਏ (1995), ਮਹਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ (2004), ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਇਕ (2005), ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਰਾਸਤੀ ਖੇਡਾਂ (2005), (2014), ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਰਸੀ (2006), ਲੋਕ ਸਿਆਣਪਾਂ (2007), ਵਿਰਾਸਤੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਤਿਉਹਾਰ (2013)
- **ਨਾਟਕ :**
  ਪਰਾਇਆ ਧਨ (1962)
- **ਜੀਵਨੀ :**
  ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1995)
- **ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ :**
  ਜਾਦੂ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ (1962), ਕੇਸੂ ਦੇ ਫੁੱਲ (1962), ਸੋਨੇ ਦਾ ਬੱਕਰਾ (1962), ਬਾਲ ਕਹਾਣੀਆਂ (1992), ਆਓ ਗਾਈਏ (1992), ਮਹਾਂਬਲੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (1995), ਨੇਕੀ ਦਾ ਫ਼ਲ (1995), ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ (2014), ਮੁੰਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ (2014), ਲਕ ਟੁਣੂੰ ਟੁਣੂੰ (2014) ਮੁਫਤ ਦੀ ਰੋਟੀ (2014)
- **ਅਨੁਵਾਦ :**
  ਵਰਖਾ ਦੀ ਉਡੀਕ (1993), ਟੋਡਾ ਤੇ ਟਾਹਰ (1994), ਤਿਤਲੀ ਤੇ ਸੂਰਜਮੁਖੀਆਂ (1994)

ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਲੇਖਕ

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

SATGURU RAM SINGH
(A BIOGRAPHY)
By SUKHDEV MADPURI
Smadh Road
Khanna-141401
Ph. 9463034472

ਕਵਰ ਡੀਜ਼ਾਈਨ
ਐਮ.ਆਈ ਸਿੰਘ

ਫੋਟੋਆਂ : ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 1995
ਦੂਜੀ ਵਾਰ : 2011
ਕਾਪੀਆਂ
ਤੀਜੀ ਵਾਰ 2015

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਸਕੱਤਰ,
ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ,
ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ।

ਛਾਪਕ : ਮੈਸ : ਸਵੈਨ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੱਡਾ ਟਾਂਡਾ, ਜਲੰਧਰ

ਤਤਕਰਾ

	ਪੰਨਾ
ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ	7
ਪ੍ਵੇਸ਼	9
ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ	13
ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ	15
ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਮੋਢੀ	17
ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ	20
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ	26
ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਪਰਕ	33
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ	37
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਖਤੀ	44
ਮਲੌਦ ਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਕਾਂਡ	47
ਜਲਾਵਤਨੀ	54
ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ	59

"ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਭੂਮੀ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਅੱਜ ਤੋਂ 75 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਮਹਾਨ ਗੌਰਵਮਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਦੇ ਦੱਸੇ ਤੇ ਵਖਾਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ........।"

ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ

ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ 'ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ' ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਲਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜੂਲਾ ਲਾਹ ਕੇ ਦੇਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲੇ, ਜੇਲ੍ਹ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹੇ ਅਤੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਚੁੰਮ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇਸ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਦੇਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਦੀ ਸੁਘੜ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਸ ਭਗਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਈ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਲੇਖਕ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ ਦੀ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕ "ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ" ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਮਾਦਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਸੰਸਕ੍ਰਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੁਲਵਾਨ ਵਿਰਾਸਤ ਨਾਲ਼ ਜੋੜੇਗੀ ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਸਭਗਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਵੀ ਕਰੇਗੀ।

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ
ਚੇਅਰਪਰਸਨ,
ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਧੰਨਵਾਦ

ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਰੇਡੀਓ ਫੀਚਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਫੀਚਰ ਦੀ ਸਕਰਿਪਟ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ਼ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਐਨੀ ਜਲਦੀ ਮੇਰੀ ਇਸ ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਧਾਰਨਾ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰੋ: ਹਰਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ: ਇੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਸੌਂਪਦੇ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੀਮਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਔਹੜ ਰਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ, ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਸਦਕਾ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਖੁਰਸ਼ੀਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੇਵਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਕਈ ਘੰਟੇ ਵਾਚ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ।

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਸ ਰਹੇ ਹੋ। ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਮਾਣ - ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹ ਵੀ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸੀ। ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਫੁਟ ਕਰਕੇ ਏਥੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੈਂਕੜੇ ਵਰ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਧੰਨ-ਦੌਲਤ ਲੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਕਾਰਣ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿੜੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ-ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਆਏ ਦਿਨ ਗ਼ਰੀਬ ਤੋਂ ਗ਼ਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਗਏ। ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਲਾਹਨਤ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਾਂ। ਇਸੇ ਲਾਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਅਜਿਹੇ ਹੋਟਲਾਂ , ਕਲੱਬਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਸਨ- ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਫਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕੇਡੀ ਹੀਣਤਾ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਸੀਂ ਜੀ ਰਹੇ ਸਾਂ।

ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੇ ਜੂਲੇ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਸਾਨੂੰ ਸੌਖਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ਼ੀ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਿਲ ਹਲੂਣ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲ਼ੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਸਹਿ ਤੇ ਅਕਹਿ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਾਨੋਮਾਲ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀ ਹੱਸ ਹੱਸ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਲਟਕ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਮਰਜੀਵੜੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ, ਰੋਸ ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਚਿੰਗਾਰੀ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਭੜਕ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਜਥੇਬੰਦਕ ਰੂਪ ਇਸ ਨੇ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦਾ ਜੱਥੇਬੰਦਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ 29 ਮਾਰਚ 1857 ਦਾ ਵਿਦਰੋਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਆਖਦੇ ਹਨ। 10 ਮਈ, 1857 ਈ. ਨੂੰ ਮੇਰਠ ਛਾਉਣੀ ਤੋਂ ਮੰਗਲ ਪਾਂਡੇ ਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੌਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਦੀ ਗੋਲ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਹੱਤਿਆ ਕਰਕੇ ਇਸ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਗਾਵਤ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਕਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਹ ਬਗਾਵਤ ਪੰਜਾਬ, ਨਰਮਦਾ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਗਾਵਤ ਅਥਾਹ ਸਖਤੀ ਨਾਲ਼ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਮਜਬੂਤ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਦੀ ਚਿਣਗ ਮਘਦੀ ਰਹੀ।

ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਪਰਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਸਿੱਖ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਬਣਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸ਼ਕ ਰਾਜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਮ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਤੇਜਸਵੀ ਰਾਜਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵੱਲ ਭੈੜੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਝਾਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੇ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਿੱਤਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ। ਪੂਰੇ 40 ਵਰ੍ਹੇ (1799 ਈ. ਤੋਂ 1839 ਈ. ਤੱਕ) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ 27 ਜੂਨ 1839 ਈ. ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਏ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਖਦਾਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਮਗਰੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋਹੜਾ ਸਮਾਂ ਰਾਜ ਕੀਤਾ- ਖਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਖਾਨਾ ਜੰਗੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਾਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਖਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰਗਾਨ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਜਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਲੀਪ ਨਾਲ਼ੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰੇ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ 29 ਮਾਰਚ 1849 ਈ. ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕਿਲੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਝੰਡਾ ਲਿਹਰਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਖੁਸਣ ਮਗਰੋਂ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਏ ਪਰ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਰਾਜ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਈਨ ਅਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੇ ਅੰਤਲੇ ਸੁਆਸਾਂ ਤੱਕ ਲੜਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਘਟੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਭਰਪੂਰ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਜਬੂਤ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਜ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਹੋ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੰਜੀ ਚਾਲਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ਼ੋਂ ਟੁਟ ਕੇ ਐਸ਼ ਭਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਮੁੱਚਾ ਸਮਾਜ ਪਤਨ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉਡ ਗਈ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਰਿਹਤੀਏ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ, ਤੰਬਾਕੂ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ

ਸਮਾਜ ਭੈੜੀਆਂ ਧਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਮੁਲ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਟੇ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਵਰਜਤ ਸਨ। ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਰਜਵਾੜੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਾਪਲੂਸ ਤੇ ਝੋਲੀ ਚੁਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕੂਟਲ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਹੀ ਨਾਲ਼ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਤੇ ਵਿਦਰੋਹ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭੜਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਾਲਤ ਪਤਨ ਵੱਲ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਆਗੂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ ਜੋ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਘੋਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਭਰਪੂਰ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੂਕਾ ਵਿਦਰੋਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ, ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਹਾਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸੁਖਦੇਵ ਮਾਦਪੁਰੀ

ਮੁਢਲਾ ਜੀਵਨ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 3 ਫਰਵਰੀ, 1816 ਈ. ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਰਾਈਆਂ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਕੌਰ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਤੇ ਦਸਾਂ ਨੁਹਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਕਰਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ. ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਕਿਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਉਹ ਰਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਵਿਖੇ ਤਰਖਾਣਾ ਅਤੇ ਵਾਹੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਬੜੇ ਹੀ ਨਿਮਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਗੁਰਮਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਘਰ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪੈਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਗ, ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਭਰ ਦਿੱਤੇ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਿਯਮਤ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਕੂਲੀ ਵਿਦਿਆ ਅਜੇ ਆਰੰਭ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਧ ਸੰਤ ਥੋਹੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਕੇ ਕੰਠ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਵੀ ਆਮ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭੈਣੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬੀਤਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੈਣੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ ਚਾਰੇ। ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ਼ ਖੇਤੀ ਤੇ ਤਰਖਾਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵੀ ਵਟਾਇਆ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਗਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਠ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਤੜਕ ਸਾਰ ਉਠਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ

ਸੁਘੜ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਕੁੜਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਹ

ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਸਮਾਜ ਬਹੁਤ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਅਜੇ ਪਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਬੱਚੇ ਅਜੇ ਸੁਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੰਭਾਲਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਸਨਾਤਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਨ ਸਧਾਰਨ ਸਨਾਤਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਗੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਜੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਧਰੌੜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੁਤਰੀ ਬੀਬੀ ਜੱਸਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ 1823 ਈ. ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੋ ਬਾਲ ਜਿੰਦੜੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

* * * *

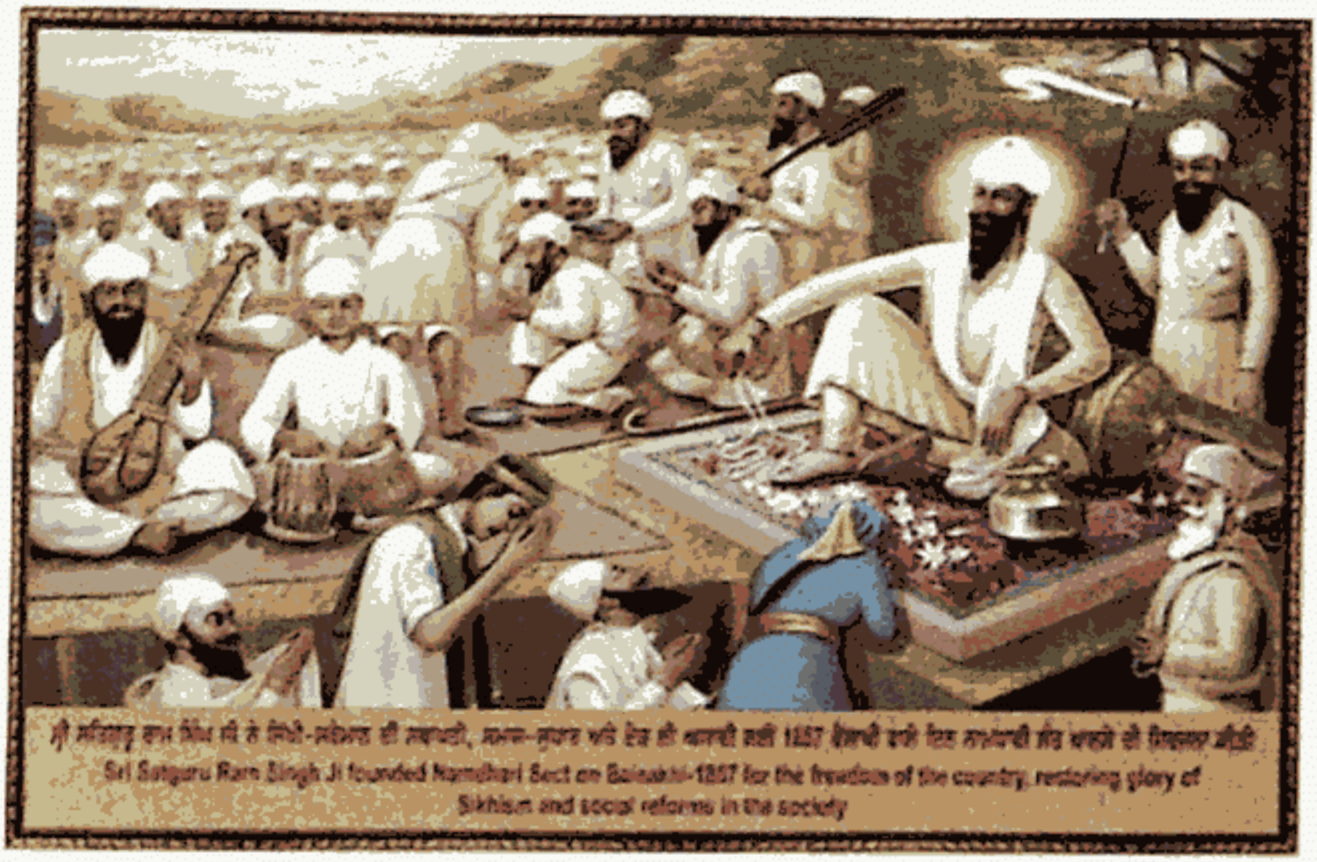
ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੇ, ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਤੇ ਪੁਜ ਗਏ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਐਨ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸਾਦਗੀ ਭਰਪੂਰ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਤਮਕ, ਮਾਨਸਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਨਰੋਈ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਦਾਵਾਰ, ਸੁੰਦਰ, ਸਡੌਲ ਅਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ- ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆਂ ਭੁਖ ਲਹਿ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸੀ- ਅੱਖਾਂ ਰਜ ਰਜ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਅਤੇ ਕੌਮ ਲਈ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਲਈ ਉਹ ਵੀਹ -ਬਾਈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ 'ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ' ਵਿੱਚ ਜਾ ਭਰਤੀ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਜਾ ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਜੋ ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜਮਾਂਦਾਰ ਸਨ, ਨੇ 1837 ਈ. ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਲਟਣ (ਫੌਜ) ਵਿੱਚ ਜਾ ਭਰਤੀ ਕਰਵਾਇਆ। ਫੌਜ ਦੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨ ਭਰਪੂਰ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਨਿਤ ਨੇਮ ਨਾਲ਼ ਤੜਕੇ ਜਾਗਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ-ਪਾਣੀ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋੜ ਬੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਭਜ ਭਜ ਕਰਦੇ , ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿਠ ਬੋਲੜਾ ਸੁਭਾਅ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋਹਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਜਮੈਂਟ ਦਾ ਨਾਂ 'ਭਾਈਆਂ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਜਮੈਂਟ' ਪੈ ਗਿਆ। 1841 ਈ. ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹਜਰੋਂ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੈਂਬਲਪੁਰ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਖੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਭਜਨੀਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਵਚਨ ਸੁਣੇ-ਉਹ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਐਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੀਖਿਆ ਲਈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਐਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ (ਜਾਂਨਸ਼ੀਨ) ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ।

ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਵੇਖੀ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਪਤਨ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜੰਗ ਅਤੇ ਅਮਨ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਸਨ। ਖਾਲਸਾ

ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕੌੜੇ ਅਨੁਭਵ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਝੰਜੋੜੇ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਆਪਣੀਆਂ ਲੂੰਬੜ ਚਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣ ਲਈ ਪੰਜੇ ਫੈਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਿਰਕੱਢ ਮੁਖੀਏ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ਼ ਗੰਢ ਤਰੁੱਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕੁਝ ਖਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਿਆ ਉਹ ਆਪ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਆਪ ਤੋਂ ਵੇਖੀ ਨਾ ਗਈ- ਇਸ ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਇਤਫਾਕੀ, ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਾਰਜ ਵੱਲੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਸੀ। ਦੇਸੀ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਐਸ਼ੋ-ਇਸ਼ਰਤ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ-ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 1845 ਈ. ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾਈ ਫੌਜ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਟਿਕੇ ਤੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਕਦੀ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਨਾਲ਼ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਜੋ ਸਥਾਨਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰਦੀ ਸੀ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਦੇ ਮੋਢੀ

Sri Satguru Ram Singh Ji founded Namdhari Sect on Baisakhi-1857 for the freedom of the country, restoring glory of Sikhism and social reforms in the society

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਿਤ ਨੇਮ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਫੌਜੀ ਵੀ ਏਥੇ ਆਣ ਮਿਲਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਕੌਮ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ, ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦੇ। ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁਖ ਲੋੜ ਸੀ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਮਰਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਲਾ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਦੇ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦੇਸ ਦੀ ਨਿਘਰਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ1857 ਈ. ਦੀ ਵਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜੁੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠ ਵਿੱਚ ਖੰਡੇ-ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਾਇਆ। ਇਸੇ ਇੱਕਠ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਿਕੋਨਾ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਝੰਡਾ ਅਮਨ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ, ਦੇਸ ਭਗਤੀ, ਸੁਦੇਸ਼ੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਨ ਤੇ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਝੰਡੇ ਦਾ ਝੁਲਾਉਣਾ ਅਤੇ 1857 ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਨਾਂ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਮਜਿਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਰ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਕਦਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਉਦਘਟਨ ਵੀ ਸੀ।*। ਆਪ ਦੇ ਇਸ

ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੁੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ:-

"ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਓ ਆਪਣੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਉਠਾਵੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗੋ, ਸਣਕੇਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ। ਦਸਾਂ ਨੁਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੋ, ਵੰਡ ਛਕੋ, ਪਰਾਈ ਵਸਤ ਵਲ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੋ, ਗਊ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਬੇਸਹਾਰਿਆਂ ਤੇ ਲੋੜ ਬੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਵਰਤੋ। ਦਇਆ, ਪ੍ਰੇਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਸਦਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੋ ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੋ।"

ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਜੀਵਨ ਜੀਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਚਿੱਟਾ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ, ਚੂੜੀਦਾਰ ਪਜਾਮਾ, ਚਿੱਟੀ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਉਨ ਦੀ ਮਾਲਾ ਆਪਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯਮਤ ਪੁਸ਼ਾਕ ਸੀ- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਡਰ ਤੇ ਸਿਰਲੱਥ ਸਿਪਾਹੀ ਸਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਵੱਛ ਤੇ ਸਫੈਦ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਦਾ ਚਿੰਨ ਸੀ। ਨਾਮ ਸਿਰਮਨ ਦੇ ਰਸੀਏ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਏ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਕੂਕ ਜਿਥੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋਚਾ ਲਈ ਸੀ ਉਥੇ ਦੇਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਤੜਪ ਵੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕੇ ਲਕਬ ਨਾਲ਼ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਆਪ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਚਾਰਦੀਵਾਰੀ ਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਉਪਯੋਗੀ ਅੰਗ ਬਣਾਇਆ, ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਨ, ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚਣ, ਵੱਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ, ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੇ ਸਤੀ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਪਰਚਲਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਹੇਜ ਸਾਦਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ। ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਦੀਵਾਨ

ਲਗਣ ਲੱਗੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਹੁਮਹੁਮਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸਣਾ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀਆਂ-ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਨਾਮ ਲਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰੱਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ, ਮਰਦ-ਇਸਤਰੀਆਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਣਦੇ ਗਏ। ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ ਹਾਕਮ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹਵਾਲੇ :

1. Kuka Movement Dr. Fauja Singh
   ਹਵਾਲਾ : ਸਤਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਣਜਾਣ, ਪੰਨਾ 21

ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ

ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਸਪਸ਼ੱਟ ਸਨ-ਧਾਰਮਕ ਪੁਨਰ ਜਾਗ੍ਰਤੀ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਜ਼ਾਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਮਨੋਰਥ ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਤੀਜੇ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਲੁਕਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਸੀ।

ਜਨ ਸਧਾਰਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅੰਦੋਲਨ ਸੀ ਜੋ ਦਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦਰੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਰਾਹ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਪੱਖੋਂ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਰੋਏ ਅਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੈੜੇ ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਕਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਚੁਕੇ।

ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ਼ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਐਨਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਲੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੋਟੇ ਨੂੰ ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਬਾਲੜੀ ਨੂੰ ਗੋਦੀ ਚੁਕਦੀ, ਮੱਲਕੜੇ ਜਹੇ ਅੱਕ ਦੇ ਦੁੱਧ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਭਿੱਜੀ ਹੋਈ ਰੂੰ ਦੀ ਬੱਤੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਛੁਹਾ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਬਾਲੜੀ ਉਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਚੂਸ ਲੈਂਦੀ ਤੇ ਬਸ..........

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰ ਭਾਰਤ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮੁਖ ਦੁਆਰ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਮਾਰ ਧਾੜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ

ਧੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਪਤ ਰੋਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਝੂਠੀ ਲੋਕ ਲੱਜਿਆ ਵੀ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹਾਨਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਣ-ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਵਾਜ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, "ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝੋ। ਮਾਰਨਾ ਬੰਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ-ਕੁੜੀਮਾਰ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾਵੋ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦੇਵੋ।"

ਧੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵਟਣੇ ਤੇ ਵੱਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਅਤੇ ਵੱਟੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲੱਤ ਸੀ। ਕਈ ਲਾਲਚੀ, ਐਬੀ, ਵੈਲੀ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਥੁੜੇ ਹੋਏ ਮਾਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖੋਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ- ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਕੱਜ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਦਸੂਰਤ ਤੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇਦਾਰ, ਰੰਡਾ ਜਾਂ ਬੇ-ਔਲਾਦ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਬਸ ਇੱਕ ਬੇਜ਼ਬਾਨ ਗਊ ਸਮਝਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵੱਟੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਲ਼ਾ-ਭਣੋਈਆ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੜੀਆ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਦੀ ਉਹ ਐਵੇਂ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਵੀ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ-ਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ:

"ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਾਤ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ ਜੋ ਨਾ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਮਾਰੇ, ਨਾ ਵੇਚੇ ਨਾ ਵੱਟਾ ਕਰੇ। ਜੋ ਇਹ ਬਾਤ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਮੇਂ ਨਾ ਬੜਨ ਦੇਣਾ" ਅਤੇ "ਜੇ ਕੋਈ ਵੱਟਾ ਕਰੂਗਾ, ਬਿਆਜ ਲਊਗਾ, ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਪੈਸਾ ਲਊਗਾ, ਕੰਨਿਆ ਮਾਰੂਗਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ।"

ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਵਿਆਹ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਨਾਤਨੀ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਾੜਾ ਲਾੜੀ ਗੋਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਾਰੇ ਚਾੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬਾਲੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੇ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਟੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਬਾਲੜੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਝੰਜਟ ਵਿੱਚ ਜਕੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪੱਖੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰੀਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ,

"ਸਾਰੇ ਬਹੀਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ ਜੋ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਬਰਸ ਤੇ ਘਟ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਨਾ ਵਿਆਹੇ। ਖੌਫ ਰੱਖਣਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਰਦਮ।"

ਵਿਧਵਾ-ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣੇ

ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਕਾਰਨ ਬਾਲ ਵਿਧਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਿਨਾਂ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂ ਸੁਹਰਿਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਔਕੜਾਂ ਭਰੀ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਤਣਾਓ ਭਰਪੂਰ ਜਿੰਦਗੀ ਬਤਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਐਡਾ ਪਹਾੜ ਜੇਡਾ ਜੀਵਨ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਬਤਾਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਸਖਤ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਧਵਾ- ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੇ ਉਚਿੱਤ ਕਰਾਰ ਦੇਂਦਿਆ ਵਿਧਵਾ-ਵਿਆਹ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ।

ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤ

ਦਾਜ ਰਹਿਤ, ਅੰਤਰਜਾਤੀ, ਸਮੂਹਿਕ 'ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੰਦ ਮਰਿਯਾਦਾ' ਦਾ ਸ਼ੁਭ ਆਰੰਭ 3 ਜੂਨ, 1863 ਈ: ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੋਗਾ)
The origin of dowryless, inter-caste, mass-marriage system on 3rd June 1863 at village Khote, Distt. Moga

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਸਨਾਤਨੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਫੇਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਰਾਤ ਦਾ ਆਉਣਾ, ਬਰਾਤ ਦੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖਰਚ ਅਤੇ ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਰਚੇ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਲੱਕ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਖਰਚਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਧੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਅਪਸ਼ਗਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਤੇ ਖਰਚੀਲੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਲਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਦੇ ਗੁਰਮਤ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ। 3 ਜੂਨ 1863 ਈ. ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਗੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਵਿਖੇ ਛੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕਠੇ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਇਕੋ ਵੇਦੀ ਤੇ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।*।

ਇਸਤਰੀ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਜ਼ੋਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੱਧਾ ਭਾਗ ਹਨ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਜਲਦੀ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਅਤੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਂਤ - ਭਾਂਤ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਿਆਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਖਸੁੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਚਾਨਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ, ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਉਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, " ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ, ਹੋਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਦੇ ਨਾਲ "। "ਬਾਣੀ ਸਭ ਨੇ ਕੰਠ ਕਰਨੀ ਜਨਾਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲੇ ਨੇ " ਅਤੇ "ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦੇਣਾ। ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰਨ ਸਰਬ ਬੁੱਢੇ ਬਾਲੇ ਮਾਈ ਬੀਬੀ। ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਾ ਦੇਣੇ। "

ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣਾ

ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ 1 ਜੂਨ, 1863 ਈ: ਪਿੰਡ ਸਿਆੜ੍ਹ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ)
Baptism (Amrit De Daat) of Sikh women on 1st June 1863 in Village Siahar, Distt. Ludhiana

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੇ ਦੁੱਧ ਚਿੱਟੇ ਵਸਤਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ। ਭੜਕੀਲੇ ਲਬਾਸ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੇ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਘੁੰਡ ਕੱਢਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰਸਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਧਾਰਮਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਅਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀਆਂ। 1 ਜੂਨ 1863 ਈ. (ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ 1920) ਦਿਨ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸਿਆੜ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਬੇਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਆਪ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖੰਡੇ - ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੀਬੀਆਂ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ। 25 ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਤਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਜੱਸਾਂ ਜੀ ਵੀ ਸਨ।*2

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ। ਅੱਜ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਕੀਤੇ ਯਤਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਸਨ।

ਹਵਾਲੇ :

1. ਸਤਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ : ਪੰਨਾ 38-39
2. ਉਹੀ ਪੰਨਾ 38-39

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਕ ਆਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸੂਝਵਾਨ ਰਾਜਸੀ ਵਿਚਾਰ - ਧਾਰਾ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਵੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਆਤਮਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਲਾਉਣ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਸਨ- ਕਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਦਿੱਤਾ-ਸਿਰਲੱਥ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਉਹ ਭਲੀ ਪਰਕਾਰ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ ਵਧ ਸ਼ਾਤਰ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਮਰਾਜ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਿਪਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੁਕਵੇਂ ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪੂਰਨ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਤੇ ਅਸਹਿਯੋਗ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਪੰਜ ਨੁਕਾਤੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੰਗਤਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ :-

1. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਬੋਲੋ, ਨਾ ਪੜ੍ਹੋ ਨਾ ਸਿੱਖੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।
2. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਾ ਹੋਵੇ।
3. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰੋ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰੱਖੋ, ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਆਪਣੀਆਂ

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਬੇੜੋ ।

4. ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰੋ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ।
5. ਰੇਲਾਂ , ਸਰਕਾਰੀ ਸੜਕਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰੋ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੱਪੜਾ ਨਾ ਪਹਿਨੋ, ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਕੱਤਿਆ ਕੱਪੜਾ ਪਹਿਨੋ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਨਾ-ਮਿਲਣਵਰਤਣ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬੜੇ ਦੂਰ-ਰਸ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲੇ । ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸੇ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁਧ ਦੇਸ ਵਿਆਪੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਤੇ ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਇਨ ਬਿਨ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ। ਕੋਈ ਕੂਕਾ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਤੇ ਸਫਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਵਾਹਨਾਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈਆਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਸਫਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ, ਨਾ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਲੱਗੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਥੱਲੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਨਲਕੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੱਚੇ ਰਾਹਾਂ ਅਤੇ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਨੇਪਾਲ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਰੂਸ ਤੱਕ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕੂਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਕੂਕਾ ਪੋਸਟਲ ਸਰਵਿਸ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਬੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਸੁਨੇਹੇ ਅਤੇ ਪੱਤਰ ਗੁਪਤ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭੇਜਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕੂਕੇ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਜਾਲ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ, ਕਾਬਲ, ਹਰੀਪੁਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਤੇ ਰੂਸੀ ਤੁਰਕਸਤਾਨ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਅੱਡੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਸੂਬਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਸਕੇ ਕਿ ਕੂਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 22 ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਸੂਬਾ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਖੀਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਤਾਲ ਮੇਲ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਫਰ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਡਾਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਨ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਕਾਫੀ ਲੰਮਾਂ ਸਮਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਨਾ ਖਿੱਚ ਸਕੀ। ਕੂਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੂਹਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਓਹਲੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਕੂਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਸੀ – ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੂਕੇ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਮਸਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿਚੂ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ, ਮੰਦਰਾਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਅਤੇ ਮਹੰਤ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਸਿਆਣੇ ਸਾਧ ਸੰਤ, ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟੂਣੇ-ਟਾਮਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੁਟ ਖਸੁਟ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਵੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਤੋਂ ਔਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲੁਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਨਸਰ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁਧ ਲਾਮ ਬੰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਕ ਪਰਚਾਰ ਸਮਝਕੇ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ 3 ਜੂਨ 1863 ਈ. ਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਖੋਟੇ ਨਾਮੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ 500 ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜਕੇ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤ ਤੋਰੀ ਗਈ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਏਸ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਇੱਕ ਚਣੌਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਤਿੱਤਰ ਬਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਸੂਹੀਏ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਸੂਹ ਲੈਣ ਲੱਗੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚੌਕਸੀ

ਪਹਿਲਾ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ:- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 1867 ਈ: ਤੋਂ ਲਾਈਆਂ ਜੁੜ-ਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1867 ਈ: ਦਾ ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਜਾਰਾਂ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ
First Satyagrah- Sri Satguru Ram Singh Ji disobeyed the orders of British Govt. and celebrated Hola Festival at Anandpur Sahib in 1867 AD.

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਭਾਵੇਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾ-ਮਿਲਣਵਰਤਣ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਸਾਰ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਹਿਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। 1863 ਈ. ਤੱਕ ਇਹ ਲਹਿਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਜਮਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੈਕਨਬ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜੀ :

"ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ 200 ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਿਆਲਕੋਟ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਕਵਾਇਤ (ਡਰਿਲ) ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।"*।

11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1863 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁਜੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੇਜਰ ਮਰੇ ਅਤੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲੀਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਸੂਚਨਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ :

"ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਰਿਸ਼ਟ - ਪੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਜੁਆਨ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗਲਬਾਤ ਦਾ ਢੰਗ ਬਾਗੀਆਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਰੇ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨੀ ਉਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ।"*2

3 ਜੂਨ 1863 ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਵਿਖੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਦਾ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰਸਮ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਮੇਲਨ ਬਾਰੇ 4 ਜੂਨ ਨੂੰ ਖੋਟੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰ ਨੇ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਝਟ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿੱਚ ਸਦਕੇ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ :

" ਮੈਂ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਫਜ਼ੂਲ ਤੇ ਖਰਚੀਲੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਗਰਾਵਟ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਦੁਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਦੇਸ ਤੇ ਕੌਮ ਦਾ ਹਿਤੂ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿਣ ਲਈ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ।"*3

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋ ਘਰੀਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਲਾਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

Sri Satguru Ram Singh Ji was house arrested in June 1863 by the British Government. The British officer asked Satguru Ram Singh Ji"What you will do now ? Sri Satguru Ram Singh replied very firmly, "I will crest Ram Singh in every house".

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਫੋਕੀ ਪਰਸੰਸਾ ਤੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਮਨਘੜਤ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜੀ "1863 ਈ. ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੂਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਗੇ।"

ਇਹਨਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਨੇ 30 ਜੂਨ 1863 ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਮੇਲਾ ਨਾ ਲਾਵੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਅਮਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪੁਲਿਸ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇਗੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਵੇਗੀ।

28 ਜੂਨ 1863 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖੇਤਰ ਚੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਭੇਜੀ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ, "ਇਸ ਧਾਰਮਕ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਝੂਠੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਝ ਚੇਲੇ ਰਾਜ - ਵਿਦਰੋਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ

ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਹੈ।"

ਦੂਸਰਾ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ:- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1867 ਈ: ਦੀ ਦਿਵਾਲੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਮਹਾਨ ਇੱਕਠ ਕੀਤਾ
2nd Satyagrah- Sri Satguru Ram Singh Ji defied the orders of British Govt. and Celebrated Diwali-1867 at Amritsar

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੁਲਾਈ 1863 ਤੋਂ ਜੁਲਾਈ 1867 ਤੱਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸੰਮੇਨਲ ਜਾਂ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸੂਹੀਏ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਕੂਕੇ ਤੇ ਹੀ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਸਖਤ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਬੜੇ ਸ਼ਾਂਤ ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਨਪ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸ਼ਾਤ ਮਈ ਵਰਤਾਰੇ ਕਾਰਨ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1867 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਲਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਵਿਦਰੋਹ : ਰਾਮ ਸਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਨਾ 20
2. ਉਹੀ ਪੰਨਾ 21
3. ਉਹੀ ਪੰਨਾ 21, 22

ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਪਰਕ

ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਤੇ ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਘੋਖਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਸੂਸਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਜੀਂਦ ਦੇ ਰਾਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਿਤੇਸ਼ੀ ਸਨ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀ-ਵਿਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਮਹੰਤ, ਪੁਜਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗੁਪਤ ਸਰਕਾਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 11 ਸਤੰਬਰ 1866 ਈ. ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਆਰ. ਸੀ. ਟਾਇਲਰ, ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤੇ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅੰਬਾਲਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਏ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਨੂੰ 'ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਪੰਥ ' ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ' ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਪੁਰਸ਼ ਐਲਾਨ ਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ।*।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਇਨਸਾਫ ਪੰਸਦ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਖੌਟਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਠੋਸ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸਨ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਕਸਾਹਟ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੂਕਾ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖ਼ੂਬੀ ਇਹ ਸੀ ਉਹ ਬਗੈਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਆਗਿਆ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਮਹਾਜ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਨੇਪਾਲ , ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਮਧ ਏਸ਼ੀਆ ਆਦਿ ਦੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜੇ। ਉਹਨਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਜੋੜਿਆ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੂਰਦੀਆਂ।

ਇਹਨਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹੋਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਫਰਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭੜਕਾਇਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ 'ਪਾੜੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ' ਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਕਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ।

ਭਾਵੇਂ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣਵਰਤਣ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਪਿੰਡ - ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਸ਼ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸਨ। ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੌਜਵਾਨ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮੇਂ ਤੇ ਫੌਜੀ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਕਵਾਇਤ (ਡਰਿਲ) ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। (ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ)।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਨੇਪਾਲ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਤੇ 1868 ਈ. ਵਿੱਚ ਰਿਆਸਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ "ਕੂਕਾ ਰਜਮੈਂਟ" ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਰਜਮੈਂਟ ਵਿੱਚ 200/250 ਕੂਕੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਬਾਅ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਹ ਰਜਮੈਂਟ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ "ਕੂਕਾ ਰਜਮੈਂਟ " ਬਾਰੇ 7 ਅਕਤੂਬਰ 1871 ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ :-

" 1868 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਸੂਬਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਰਜਮੈਂਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨਲ ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਮਾਣ ਹੇਠ ਇਸ ਰਜਮੈਂਟ ਦਾ ਕਮਾਂਡਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ 175 ਕੂਕੇ ਜੰਮੂ ਲਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੰਪਨੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਸ਼ਿਹਰਾ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਰਹੇ ਫੇਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਰਹੇ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੈਰੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ।"*2

ਏਸ 'ਕੂਕਾ ਰਜਮੈਂਟ' ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਵ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਅਧਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਇਆ।

ਰਿਆਸਤ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ 'ਕੂਕਾ ਪਲਟਨ' (1869 ਈ:)
Establishment of Kuka Platoon in Kashmir State in 1869 AD.

ਸੂਬਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ। ਜੰਗ ਬਹਾਦਰ ਰਾਣਾ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਤੋਹਫੇ ਭੇਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 500 ਰੁਪਏ, ਤਿਬਤੀ ਘੋੜੀ, ਬੇਸ਼ਕੀਮਤ ਸ਼ਾਲ, ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਨਾਫਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਦੋ ਖੋਖਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦੋ

ਪੰਜਾਬੀ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਖੱਚਰ ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੂਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਹਾਕਮ ਨੂੰ ਤੋਹਫੇ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਜੋਂ ਭੇਜੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਮਧ ਏਸ਼ੀਆ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਜੋ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਯੋਜਨਾਬਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਊਕੁਸ਼ੀ ਵਿਰੁਧ ਹਿੰਸਕ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜਲਾਤਵਤਨ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਭ ਲਿਆ।

ਹਵਾਲੇ :

1. ਰੈਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ : ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 16-17
2. ਵਾਰੀਅਰਜ ਇਨ ਵਾਈਟ : ਯੋਗਿੰਦਰ ਬਾਲੀ ਤੇ ਕਾਲਿਕਾ ਬਾਲੀ, ਪੰਨਾ 124

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ, ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਗਊ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਨਾਤਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਜੋ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਗਊ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮੁਖ ਧੰਦਾ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗਊ ਦੇ ਜਾਏ ਬਲਦ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕੰਮਾਂ/ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਦਦਗਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕ ਖ਼ੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਵੀ ਗਊ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ - ਸਿੱਖ ਗਊ ਨੂੰ ਗਊਮਾਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗਊ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਧਾਰਮਕ ਫਰਜ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਬੀਆਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੀਮਾ ਵਿੱਚ ਗਊ ਕੁਸ਼ੀ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਊ ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਦਸਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਸ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਮਾਰਚ 1849 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ ਤੋਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਲਾਂ ਚਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ-ਸਿਖ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਠ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਪਾੜੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹ ਚੁੱਕਿਆ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗਊ ਕੁਸ਼ੀ (ਗਊਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ) ਦੀ ਆਗਿਆ

ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਹੁਣ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਦੂਜੇ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ- ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੇ 5 ਮਈ 1849 ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ, " ਅੱਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੇ ਰਸਮੋ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।*।

ਇਸ ਐਲਾਨ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਚੜਖਾਨੇ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ) ਖੁਲ੍ਹਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਧੰਦੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗਊ ਮਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਊ ਕੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਬੁਚੜਖਾਨਾ ਖੋਹਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਹਿੰਦੂ - ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪੁਚਾਉਣ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਕੀ ਭਰਿਆ ਇੱਕ ਘਿਣਾਉਣਾ ਕਦਮ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਹੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਲਸੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਪਰੰਤੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ। ਨਫਰਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਗਏ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੰਗੇ - ਫਸਾਦ ਵੀ ਹੋਏ।

ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਵਿਰੁਧ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲ ਪਈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ, ਸ਼ਹਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁਧ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖੁੱਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਊ ਦੇ ਮਾਸ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਖੂਨ ਖੌਲਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਬੰਦ ਕਰਾਵਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਮਰਜੀਵੜੇ ਕੂਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤਰ ਆਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਹ

ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਗਊ ਕੁਸ਼ੀ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਿੰਸਕ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਪਰੰਤੂ ਕੂਕੇ ਐਨੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। 14 ਜੂਨ 1871 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 7,8 ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਥਿਤ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਹੱਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ 4 ਬੁਚੜ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਖਤ ਫੱਟੜ ਹੋ ਗਏ। ਕੂਕੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਰੱਸੇ ਖੋਹਲਣ ਮਗਰੋਂ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿੱਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਬੁਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਅਤੇ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹਮਲੇ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਚੰਭਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹਮਲਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਵੰਗਾਰ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਇੱਕ ਦਮ ਹਰਕਤ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਈ ਸ਼ੱਕੀ ਨਿਹੰਗ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲੈ ਲਏ । ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸ਼ੱਕੀ ਅਪਰਾਧੀ ਫੜੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਨੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਮਾਰ ਕੁੱਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਮਨ ਲਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੂਕੇ ਫਿਰਦੇ ਫਰਾਉਂਦੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚੋ - ਸੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗਲਬਾਤ ਸੁਣਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਕੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਰੇ ਕੋਈ ਤੇ ਭਰੇ ਕੋਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਜਾਓ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਫੰਦੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਓ। *2

ਇਹ ਕੂਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਜਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਬਹਾਦਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਫ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ..... ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਧਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੋਲਿਆ ਹੈ"।
Namdhari Sikhs themselves appeared before the court, submitted the evidences and categorically accepted that they had attacked the slaughter house in Amritsar.

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 4 ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ 2 ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 31 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ 15 ਸਤੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਇਹ ਮਰਜੀਵੜੇ ਹਾਕਮ ਸਿੰਘ, ਬੀਹਲਾ ਸਿੰਘ, ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚੋਂ ਇਨਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਜਨਾਲਾ ਰੋਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਰਾਮ ਬਾਗ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੋਹੜ ਦੇ ਰੁੱਖ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਹਸਦਿਆਂ ਹਸਦਿਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਰੱਸੇ

ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ :- ਚਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ 15 ਸਤੰਬਰ 1871 ਅਤੇ ਸ. ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ 1873 ਈ:
Four Namdhari Sikhs were hanged to death at Amritsar on 15th Sep. 1871. One S. Jhanda Singh was hanged to death in 1873

ਆਪਣੇ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਅਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣਾ ਅਪਰਾਧ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੁੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਬਹਾਦਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਘਰ ਘਰ ਦੀ ਚਰਚਾ ਬਣ ਗਏ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਵਾਪਰਿਆਂ ਮਸਾਂ ਮਹੀਨਾ ਹੀ ਬੀਤਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਸਬਾ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿੱਚ 15 ਜੁਲਾਈ 1871 ਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੱਥਿਆਰਬੰਦ ਕੂਕਾ ਜੱਥੇ ਨੇ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ 2 ਜਣੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ 7 ਸਖਤ ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਕੂਕੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਅਗਲੀ ਭਲਕ 16 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਇਸ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਏਕੋਟ ਲਈ ਚਲ ਪਿਆ।

ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਬੁਚੜਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਮੁਜਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਫੜਕੇ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਬਦਬਾ ਬਣਿਆਂ ਰਹੇ।

ਰਾਏਕੋਟ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਦੇ ਹਤਿਆਰੇ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਨਾਭਾ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਛੁਪੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੈੜੂਆਂ (ਉਹ ਖੋਜੀ ਜੋ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖੁਰੇ ਖੋਜ ਲਏ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜੀ, "ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਖੁਰੇ ਪਿੰਡ ਛੀਨੀਵਾਲ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ।" *3

ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਨਾਭਾ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਰਤੋੜ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੇ 7 ਕੂਕੇ ਫੜ ਲਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ 21 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਬੱਸੀਆਂ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 24 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ

ਕਾਵਨ ਨੇ ਬੱਸੀਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ, " ਸਤ ਫੜੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 4 ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ। ਦਲ ਸਿੰਘ ਵਾਇਦਾ ਮੁਆਫ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਕਤਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।"

ਇਸ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਬੁਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

24 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਸਮੇਤ ਬੱਸੀਆਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਝੂਠੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ।

27 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਬੱਸੀਆਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 5 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਇਕੋਟ ਵਿਖੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਫਸਾਏ ਸੂਬਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 28 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ

ਜੇਲ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੋਨੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 26 ਨਵੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੂਰਬੀਰ ਕੂਕੇ ਹਸਦੇ- ਹਸਦੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀ ਗਏ। *5

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਰਾਏਕੋਟ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸਾਰੇ ਕੂਕੇ ਹੀ ਸਨ। ਉਹ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੁਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹਿਤ ਬੁਚੜਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਮਨ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਘੋਖਵੀਂ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ।

ਹਵਾਲੇ :

1 ਰੈਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ - ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ 16

2 ਵਾਰੀਅਰਜ਼ ਇਨ ਵਾਈਟ ਪੰਨਾ 173

3 ਰੈਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਨਾ, ਪੰਨਾ 19

4 ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ - ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਮ , ਪੰਨਾ 129

5 ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਵਿਦਰੋਹ : ਪੰਨਾ 29

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲੋਂ ਸਖਤੀ

ਰਾਏਕੋਟ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਾਚਣ ਲੱਗੇ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਲੋਕਪ੍ਰੀਯਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਇਸ ਲੋਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਭਾਰ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਲਈ ਇਕ ਵੰਗਾਰ ਸੀ- ਇਕ ਚਣੌਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਆ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ਼ ਕੁਚਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਸੂਸਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਰਗ਼ਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ। ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤਿਆਂ ਸਮੇਤ , ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਣ । ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ, ਸਫੈਦ ਪੋਸ਼ਾਂ, ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਕਦ ਇਨਾਮ, ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਵਜੋਂ ਦੇਂਦੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਕੂਕੇ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤੇ ਕੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਸਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੜਕ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁੱਕਦਮਾ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਏਕੋਟ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਗਵਾਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਠੋਸ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਏ।

ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ, ਉਸ ਦੇ ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ. ਡਵਲਿਯੂ. ਮੈਕਨਬ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਨੇ 4 ਨਵੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ , " ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ

ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਝੁਕਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਹੈ .... ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਫਿਰਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ - ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਲਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਣ । ਮੇਰੀ ਸ਼ਪੱਸ਼ਟ ਰਾਏ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੇ ਟਾਪੂਆਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ .... ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ (iii) 1818 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। *1

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਕਰਨਲ ਜੀ. ਮੈਕਐਂਡਰਯੂ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਪੁਲਿਸ, ਅੰਬਾਲਾ ਸਰਕਲ ਨੇ 20 ਨਵੰਬਰ 1871 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, " ਮੈਂ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੇ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਸ ਬਦਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ .... ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਠਾਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।" *2

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਡਰ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੁੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਲਈ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਯੋਗ ਮੌਕੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਵਾਲੇ :

1. ਰੈਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ: ਪੰਨਾ 145-154

2 ਉਹੀ ਪੰਨਾ 154-157

ਮਲੌਦ ਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਕਾਂਡ

ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 11 ਜਨਵਰੀ 1872 ਤੋਂ 13 ਜਨਵਰੀ 1872 ਤੱਕ ਲੋਹੜੀ ਅਤੇ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੂਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓ ਸੰਗਤਾਂ ਆ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

13 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਭਰੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਪਿੰਡ ਫਰਵਾਹੀ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਨੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਗਤ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਮਾਮਲਾ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਅਰਾਈਂ ਮਿਲਿਆ- ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਬਲਦ ਉਪਰ ਸਬਜ਼ੀ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਪ ਉਸ ਤੇ ਸਵਾਰ ਸੀ। ਭਾਰ ਨਾਲ਼ ਬਲਦ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਬੇਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਨਾ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਬਲਦ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਆਵੇ। ਮੇਰੇ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਗਲ਼ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਹੱਥੋਂ ਪਾਈ ਤੱਕ ਨੌਬਤ ਆ ਗਈ। ਐਨੇ ਨੂੰ ਰੌਲ਼ਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀ ਕੋਤਵਾਲੀ ਲੈ ਗਏ। ਕੋਤਵਾਲ ਵੀ ਕਟੜਵਾਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੇਰੇ (ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੇ) ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਬਲਦ ਨੂੰ ਜ਼ਿਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ .... ਮੇਰੇ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ ਉਹ ਬੇਜ਼ਬਾਨ ਬਲਦ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਖੂਬ ਮਾਰਿਆ ਕੁੱਟਿਆ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਿੱਧਾ ਮੈਂ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਹਾਂ....."। *।

ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਰਦਾਂ - ਵਿੰਨੀ, ਵਿੱਥਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਰੋਹ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੂਕੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ..... ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਜਵਾਲਾ ਮਚ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ ..... ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸਕਰੋਦੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੂਕੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਐਨੇ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ, ਕਟੜਧਰਮੀ ਕੋਤਵਾਲ ਵੱਲੋਂ ਬਲਦ ਨੂੰ ਜ਼ਿਬਾਹ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੂਕਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਭੜਕੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ ਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੇ

ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀ ਦਾ ਵੀ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਸ਼ ਸੀ। ਭੜਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਸੂਝਵਾਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਅਜੇ ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਵਿਦਰੋਹ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਪਾਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਰੌਂ ਵਿੱਚ ਵਹੇ ਹੋਏ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਮਝਾਇਆ, "ਅਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸਾਡੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਓ।"

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਕ ਜਥਾ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ, ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਪਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜਥਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 130 ਦੇ ਲਗਭਗ ਕੂਕੇ ਸਨ 13 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲ ਪਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯੋਗ ਸਮੇਂ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜੇ ਲੋਹਾ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟੱਕਰ ਲੈਣੀ ਕੂਕਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਲਈ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਜਥੇ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਸਤਾਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਬਾ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪਾਸ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਸਾਹਨੇਵਾਲ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 13 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਬਾਗੀ ਹੋਏ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲਕੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰੱਬੋਂ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਉਥੇ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਮਗਰੋਂ 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜਥਾ ਤਲਵਾਰਾਂ, ਬਰਛਿਆਂ ਅਤੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਲੈਸ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਲੌਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ, ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਲੁੱਟਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮਲੌਦ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਰਾਏਕੋਟ ਗਊ ਕੁਸ਼ੀ ਕਾਂਡ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜ ਘਰਾਣੇ ਨਾਲ਼ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਦਾ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਜਥੇ ਨੇ ਮਲੌਦ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਗਈ। ਬਦਨ ਸਿੰਘ ਜਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੁੱਡਾ ਲਿਆ। ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਹਥਿਆਰ ਲੈਣ ਲਈ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਗਈ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜੀ ਟੋਲੀ ਤਬੇਲੇ ਵੱਲ ਗਈ। ਤਬੇਲੇ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋ ਘੋੜੀਆਂ ਖੋਹਲੀਆਂ। ਐਨੇ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰੌਲ਼ਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਲਾਠੀਆਂ, ਕੁਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਬਰਛੇ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ਼ ਆਏ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਲੜਾਈ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਇੱਟਾਂ ਚਲਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਕੋਈ ਇਕ ਘੰਟਾ ਲੜਾਈ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕੂਕੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਹੰਢਿਆਇਆ ਤੇ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ 4 ਜ਼ਖਮੀ ਕੂਕੇ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਥੰਮਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਮਲੌਦ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫੜ ਲਏ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਜਥਾ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ।

ਰਾਤ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਝਾਖ ਕੇ ਸਿਰਲੱਥ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਜਥਾ 15 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤਾਂ 14 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਕਤਾ ਗਏ ਸਨ। 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਗਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ 15 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਲਈ ਜਥੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਜਥੇ ਨੇ ਕਈ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਤਵਾਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਥੇ ਬੈਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਬਾਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੋਤਵਾਲ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਕੂਕੇ ਕੋਤਵਾਲੀ ਵੱਲ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਥਿਆਰ ਹੱਥ ਨਾ ਲੱਗਾ....... ਜਥਾ ਮਹਿਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧ

ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਅਹਿਮਦਖਾਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨਾਲ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਗਹਿਗੱਚਵੀਂ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ। ਕੂਕੇ ਵੀ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ਼ ਜੂਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ 7 ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਅੱਠਵਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਸਿਪਾਈ ਜ਼ਖਮੀ ਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਮੁਠਭੇੜ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੋਈਆਂ ਝਪਟਾਂ ਵਿੱਚ 7 ਕੂਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਤੇ 5 ਜ਼ਖਮੀ ਕੂਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਖਾਏ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਾਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ 29 ਜ਼ਖਮੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰੜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੇ ਕੁਝ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕੂਕੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਡਰ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਗਏ। ਰੜ ਦੀ ਝਿੜੀ ਵਿੱਚ ਬਹਾਦਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਡੇਰੇ ਲਾ ਲਏ। ਜਥੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾ ਦਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।" ਗੁਆਂਢੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਕੂਕਿਆ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਦੇਵਨੇਤ ਨਾਲ਼ ਅਮਰ ਗੜ੍ਹ ਦਾ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਨਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਉੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਕੁਝ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਪਾਸ ਰੜ ਪੁਜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾ ਕੇ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਤੇ ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 68 ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਸਨ ਤੇ 29 ਕੂਕੇ ਫਟੜ ਹੋਏ ਸਨ।

ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਮਲੌਦ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ 16 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਕੇ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨੇ ਕੈਦੀ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ।

ਕਾਵਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਰਦਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਤੋਂ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਸਕ ਨਾ ਸਕੇ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਅਖਤਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਬਹਾਦਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ਼ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਡਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ।

17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡ ਜਮਾਲਪੁਰ ਦੇ ਰੱਕੜ ਵਿੱਚ 7 ਤੋਪਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਇਕ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ - ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਪਾਂ ਵਲ ਵੇਖ ਵੇਖ ਮੁਸਕਰਾਂ ਰਹੇ ਸਨ ਇੱਕ ਅਣੋਖਾ ਜਲੌ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਝਲਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਹਮਣੀ ਕਿਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਨਾਭਾ ਅਤੇ ਜੀਂਦ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਸਾਹ ਰੋਕੀਂ ਖੜੋਤੇ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਤੇ ਲਾਸਾਨੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪ ਅੱਗੇ ਉਡਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਸੀ- ਉਹਨਾਂ ਆਖਿਆ - " ਅਸੀਂ ਪਿੱਠਾਂ ਕਰਕੇ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਖੜੋਨਾ, ਛਾਤੀ ਡਾਹ ਕੇ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣਾ ਹੈ"- ਪਹਿਲੀ ਟੋਲੀ ਵਿੱਚ ਸ. ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ - ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੋਇਆ ਤੋਪਾਂ ਚੱਲੀਆਂ ਤੇ ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਸਤ ਕੂਕੇ ਚੀਥੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫੀਤਾ ਫੀਤਾ ਹੋ ਗਏ..... ਬਾਕੀ ਕੂਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਵਾਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਸਨ.....ਬਹਾਦਰ ਕੂਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਚਾਂਬੜਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਇਹਨਾਂ ਮਰਜੀਵੜਿਆਂ ਦੇ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਕ ਕੂਕਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਕੱਦ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸੀ ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਤੋਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਹੀ - ਉਹ ਦੌੜ ਕੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਢੇਲੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਰਖਕੇ ਤੋਪ ਦੇ ਮੋਚ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਚਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 49 ਕੂਕੇ ਤੂੰਬਾ ਤੂੰਬਾ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਕੂਕਾ ਤੇਰਾਂ ਚੌਦਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਕੂਕਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਾਵਨ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗਲ਼ਾ ਜਾ

ਦਬੋਚਿਆ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਸਤਿਆਂ ਨੇ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ਼ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਦ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕਾਵਨ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ। ਕਾਵਨ ਅਚਾਨਕ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਨਰਸੰਘਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਲਾਅਣਤਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ।

18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਿਥ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪੁੱਜਾ। ਉਸ ਨੇ ਭਾਵੇਂ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਵਨ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਮੁਕਦਮੇ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ 16 ਬਹਾਦਰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਉਡਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਮਾਈ ਇੰਦ ਕੌਰ ਤੇ ਮਾਈ ਖੇਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੀ ਭਲਕ ਵੀ 17 ਜਨਵਰੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੁਹਰਾਈ ਗਈ। 16 ਮਰਜੀਵੜੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਜਮਾਲਪੁਰ ਦੇ ਰੱਕੜ ਵਿੱਚ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਪਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਏਧਰ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿੱਚ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸਰਕਾਰ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਓਧਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਵਾਲੇ :

1. ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਵਿਦਰੋਹ : ਰਾਮ ਸਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ , ਪੰਨਾ 32-33
2. ਸਭਹਨ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਣਜਾਣ , ਪੰਨਾ 110-111

ਜਲਾਵਤਨੀ

ਲੁਧਿਆਣਾ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਰੇਲਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਨੂੰ ਰਵਾਨਗੀ, 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ:, ਸਵੇਰੇ 4:00 ਵਜੇ
Sri Satguru Ram Singh Ji at Ludhiana Railway Station.
He was deported to Allahabad by special train 4:00 am on 17th January 1872

ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। 15 ਜੁਲਾਈ 1871 ਨੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਖੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਮਿਥਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸਿਧੀ ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੋਸ਼ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ (ਪੜਤਾਲ) ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁਜੇ, "ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧਾ ਸਬੂਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਰੰਤੂ ਬੁਚੜਬਧ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ।" ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅੰਬਾਲਾ ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜੇ ਡਬਲਿਯੂ ਮੈਕਨਬ ਅਤੇ ਕਰਨਲ ਜੀ ਮੈਕ ਐਂਡਰਯੂ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ 3, 1818 ਅਧੀਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਕੇ ਜਲਾਵਤਨ (ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ) ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1871 ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਮੋੜ ਕੱਟਿਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਮਲੌਦ ਅਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹੋਏ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

16 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ

ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਸ਼ਾਮ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ। *1

ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਕਾਂਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ਼ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਵਰਤਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰ ਸਿਥ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਲ ਬੇਲੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੂਬਿਆਂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਲਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਰੂੜ ਸਿੰਘ, ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਬਹਮਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾ ਸਿੰਘ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ iii, 1818 ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ 10 ਮਾਰਚ 1872 ਤੱਕ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਇਸ ਮਗਰੋਂ 11 ਮਾਰਚ 1872 ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸੇਵਕ ਨਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਰੰਗੂਨ (ਬਰ੍ਹਮਾਂ) ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ 16 ਮਾਰਚ 1872 ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਆਖਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜ਼ਫਰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੂਹ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਰ੍ਹਮਾਂ ਭੇਜਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ 1872 ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਮਹਾਰਾਜ ਬੁਧ ਸਿੰਘ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ) ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗੂਨ 'ਚ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੁਲਾਈ 1872 ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ। 1873 ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕਈ ਕੂਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਵੀ ਆਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁਚਾਏ ਗਏ। ਦੂਜੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਪੁਜਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਕੂਕੇ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਕੋਲ ਪੁਜਦੇ, ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕੰਧ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਪੱਤਰ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਉੱਤਰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦੇ। ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ। ਐਨੀ ਕਰੜੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸਥਾਈ ਸਕੱਤਰ ਐਲ. ਐਚ. ਗਰੀਫਨ ਨੇ 12.10.1877 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਭੇਜੀ ," ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਖ਼ਤ ਪੱਤਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਾਪੀਆਂ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੜੀਆਂ ਹਨ। "[2]

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਓਥੇ ਬੇਚੈਨੀ ਵੀ ਵਧਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਕੂਕੇ ਲੁਕ ਛਿਪਕੇ ਰੰਗੂਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਈ ਵਾਰ ਫੜੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਨੱਥਾਣਾ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਕੂਕਾ ਰੰਗੂਨ ਵਿਖੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖ਼ਤ ਸੁਟਦਾ ਹੋਇਆ ਫੜਿਆ

ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ। *3

ਬਰ੍ਹਮਾਂ ਦੀ ਬਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ਼ ਖ਼ਤ ਪੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਸੰਪਰਕ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਮਸਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਖ਼ੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਸਥਾਈ ਹਲ ਲਈ ਰੰਗੂਨ ਦੇ ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਟਾਪੂ ਮਰਗੋਈ ਵਿਖੇ ਉਸਾਰੀ ਗਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਮਰਗੋਈ ਰੰਗੂਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇੱਕ ਸੁੰਨ ਸਾਨ ਸਥਾਨ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਪੁਜਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਰਗੋਈ ਜਾਣ ਲਈ 15 ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਇੱਕ ਸਟੀਮਰ (ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼) ਰੰਗੂਨ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਸੀ। ਏਥੇ ਆਬਾਦੀ ਵੀ ਘੱਟ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਓਪਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਸੌਖੀ ਸੀ। *4

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 21 ਸਤੰਬਰ 1880 ਨੂੰ ਮਰਗੋਈ ਵਿਖੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸੁੰਨ ਸਾਨ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ ਪਰ 'ਸੀਨੇ ਖਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਧੀ ਉਹ ਕਰ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੇ' ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦੋ ਕੂਕਿਆਂ ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੌਂਧ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਰਗੋਈ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਨਾਲ਼ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। *5

ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਐਨਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ, ਦੇਸ, ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਪੈਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਨਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਆਖਰ ਮਰਗੋਈ ਦੇ ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਦੇ ਝੂਠੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪੇਚਿਸ਼ ਕਾਰਨ 29 ਨਵੰਬਰ 1885 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੀਂ 4:30 ਵਜੇ ਮਰਗੋਈ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਚੋਲ਼ਾ ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ। *6

ਨਾਮਧਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਟਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਰਗੋਈ ਤੋਂ ਕਿਧਰੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਜੀਵਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਗੇ।

ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਫੈਲਾਈ ਝੂਠੀ ਖ਼ਬਰ ਸੀ। ਇਹ ਝੂਠ ਉਦੋਂ ਲੁਕਿਆ ਨਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ 1885 ਈ. ਵਿੱਚ ਮਰਗੋਈ ਵਿੱਚ ਦਸਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਕੈਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਇਹ ਝੂਠ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਪੜਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦ ਸਰ ਚਾਰਲਸ ਬਰਨਾਰਡ ਨੇ 23 ਅਗਸਤ 1886 ਈ. ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸੂਹੀਏ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੌੜ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਸੰਚਾਰ ਰੱਖਣਾ ਘੱਟ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਢਿਓ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ, ਗੜਵਾ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦਿਓ। ਪਰ ਦੇਂਦੇ ਕਿਥੋਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।*7

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਗਾਈ ਜੋਤ ਅੱਜ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਗ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਦੇਸ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਆਪਸੀ - ਸਹਿਹੋਂਦ ਅਤੇ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਰਦਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ :

1. ਰੇਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ : ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 844
2. ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 849
3. ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ- ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ 1-2
4. ਰੇਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ : ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 813
5. ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ), ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ 21
6. ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਮਰਗੋਈ ਦਾ ਪੱਤਰ ਨੰ 99 ਮਿਤੀ 29-11-1885, ਹਵਾਲਾ ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਪੰਨਾ 223
7. ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ : ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ , ਪੰਨਾ 139

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ

1.	ਕੂਕਾਜ਼ - ਦੀ ਫਰੀਡਮ ਫਾਈਟਰਜ਼ ਆਫ ਪੰਜਾਬ-	ਐਮ . ਐਮ . ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ
2	ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ	ਡਾ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ
3	ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਦੀ ਸਿਖ ਪਿਊਪਲ	ਡਾ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ
4	ਰੈਬਲਜ਼ ਅਗੇਂਸਟ ਦਾ ਬਰਿਟਿਸ਼ ਰੂਲ	ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ
5.	ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਫਰੀਡਮ ਸਟਰਗਲ ਇਨ ਪੰਜਾਬ	ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
6.	ਦੀ ਵਾਰੀਅਰਜ਼ ਇਨ ਵਾਈਟ	ਯੋਗਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਕਾਲਿਕਾ ਸ਼ਰਮਾ
7.	ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ	ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ

8	ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ	ਸੰਤ ਨਿਧਾਨ ਸਿੰਘ ਆਲਿਮ
9	ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਵਿਦਰੋਹ	ਰਾਮ ਸਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ
10	ਸਭਹਨ ਕੇ ਸਿਰਮੌਰ -	ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ
11	ਸ਼੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ -	ਸੰਪਾਦਕ ਮਾਸਟਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ
12	ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਕੂਕੇ -	ਅਮਰ ਭਾਰਤੀ
13	ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ	ਡਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ
14	ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ	ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ

ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਸੈਂ ਤੂੰ
ਚਾਨਣ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਕੌਣ ਖਿਲਾਰੇ ?
ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ
ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਸ ਲਈ ਹੀ ਵਾਰੇ
ਐਸਾ ਕੋਈ ਤੇਜ਼ ਸ਼ਰਾਰਾ
ਹੈ ਸੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਲਾਇਆ
ਘੂਕ ਨੀਂਦਰੇ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ
ਸੀ ਤੈਂ ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਹਿਲਾਇਆ
ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ
ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਖ਼ਾਬ ਜਗਾਏ
ਦੇਸ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਸਾਡੀ
ਰਗ ਰਗ ਅੰਦਰ ਸੀ ਤੜਪਾਏ

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਈ